

POLSCY STATYSTYCY I MATEMATYCY

Prof. zw. dr hab. Kazimierz Zając
20.09.1916 – 06.05.2012

Wspomnienie Profesora Kazimierza ZAJĄCA

Profesor Kazimierz Zając – doktor habilitowany nauk ekonomicznych, emerytowany profesor zwyczajny Akademii Ekonomicznej w Krakowie, doktor *honoris causa* Akademii Ekonomicznej w Katowicach.

Profesor Kazimierz Zając należał do grona najwybitniejszych profesorów krakowskiej uczelni ekonomicznej i w ciągu 40 lat pracy zawodowej był współtwórcą jej wysokiej pozycji naukowej i dydaktycznej w kraju i za granicą.

Profesor Zając wniósł istotny wkład w rozwój statystyki i ekonometrii polskiej, przez swoje prace naukowe a przede wszystkim przez kształcenie kadr naukowych oraz organizowanie życia naukowego w środowisku metod ilościowych.

Jego życie przebiegało w burzliwym i trudnym XX wieku i wymagało hartu ducha i zdecydowanej postawy moralnej, aby przejść przez kolejne jego okresy. Urodził się dnia 20 września 1916 roku w Krośnie w rodzinie robotniczo-chłopskiej. Tam uczęszczał do szkoły podstawowej i gimnazjum zdając maturę w 1937 roku. Po maturze odbył obowiązkową roczną służbę wojskową i uzyskał stopień wojskowy kaprała rezerwy. W 1938 roku rozpoczął studia wyższe na Akademii Handlowej w Krakowie.

II wojnę światową przeżył w Krośnie. Pracował w Miejskiej Publicznej Szkole Handlowej w Krośnie w charakterze nauczyciela, uczył księgowości. Równocześnie prowadził tajne nauczanie i uczestniczył w pracach Polskiego Czerwonego Krzyża, organizując pomoc na rzecz oficerów polskich przebywających w obozach jenieckich. Był żołnierzem Armii Krajowej – Obwód Krosno, pod pseudonimem „Konrad”. Pełnił funkcję adiutanta dowódcy placówki Centrum Krosno. Pod koniec wojny otrzymał nominację na stopień kapitana.

Profesor Kazimierz Zając swoje życie zawodowe związał z Krakowem oraz z jego uczelnią ekonomiczną. Studiował na Akademii Handlowej na kierunku konsularnym w latach 1938/39 oraz 1945-1945/46, wiążąc po wojnie swoje studia i zainteresowania naukowe z Profesorem Jerzym Fierichem, ówczesnym Kierownikiem Katedry Ekonomii Akademii Handlowej. Już w czasach studenckich zainteresował się badaniami statystycznymi i z tego zakresu przedstawił pracę magisterską pt. „Ruch płac nominalnych i realnych robotników przemysłu naftowego w Krośnie w latach 1927-1945”. Dnia 31 maja 1947 roku, po przedstawieniu wymienionej pracy i zdaniu egzaminów z postępowaniem bardzo dobrym: z ekonomii, polityki ekonomicznej wraz z skarbowością, statystyki matematycznej i naukowych metod badania koniunktur, statystyki gospodarczej, spółdzielczości, ustroju i zadań samorządu, geografii gospodarczej, uzyskał na kierunku konsularnym Akademii Handlowej w Krakowie stopień naukowy magistra nauk ekonomiczno-handlowych.

Jeszcze w trakcie studiów, w 1946 roku, podjął pracę w charakterze asystenta-wolontariusza w Katedrze Ekonomii, a po ich ukończeniu w 1947 r. został asystentem. Bezpośrednio po ukończeniu studiów magisterskich podjął studia doktoranckie w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie uczestnicząc w seminarium doktorskim z ekonomii u Profesora Edwarda Lipińskiego, studia te odbywał w latach 1947-1948. W roku 1949 złożył Prof. Lipińskiemu rękopis pracy doktorskiej, niestety była to praca z ekonomii klasycznej i jako niemarksistowska „burżuazyjna” ekonomia nie mogła być przedstawiona do dalszego postępowania w rozpoczynającym się okresie stalinowskim.

W 1950 roku wobec szykan pod adresem Prof. J. Fiericha, jako przedstawiciela niesłusznej, burżuazyjnej teorii ekonomii, wraz z Profesorem odszedł z Katedry Ekonomii, która stała się katedrą ekonomii marksistowskiej, do nowo utworzonej Katedry Statystyki. Taki był początek istnienia Katedry Statystyki na Wyższej Szkole Ekono-

micznej w Krakowie. W latach 1954-1961 pracował w niej na stanowisku zastępcy profesora.

Przełom „października 1956 roku” przyniósł odejście od „okresu błędów i wypaczeń” okresu stalinowskiego. Nastąpił powrót do prowadzenia badań statystycznych. W pierwszym szeregu młodych statystyków prowadzących badania był mgr Kazimierz Zajac, który w swojej pracy doktorskiej przeprowadził, zakazaną w poprzednim okresie, analizę statystyczną płac roboczych, nawiązując tym samym do tematyki swojej pracy magisterskiej. Profesor Kazimierz Zajac otrzymał w dniu 26 czerwca 1957 r. stopień Kandydata (Doktora) Nauk Ekonomicznych na podstawie złożonych egzaminów oraz pracy pt. „Analiza płac roboczych w przemyśle na podstawie badań statystycznych”, nadany przez Radę Wydziału Towaroznawstwa Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Krakowie, uchwałą z dnia 17 lutego 1958 r., zatwierdzoną przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną dla Pracowników Nauki. Promotorem pracy był prof. dr inż. Jerzy Fierich.

W pięć lat po uzyskaniu stopnia naukowego doktora Profesor Zajac habilitował się na podstawie pracy: *Ekonometryczne metody badania budżetów domowych*, Zeszyty Naukowe WSE w Krakowie, seria specjalna: Monografie nr 3, 1963 r. W 1965 roku, po śmierci Profesora Jerzego Fiericha został Kierownikiem Katedry Statystyki, którą kierował aż do przejścia w 1986 roku na emeryturę. Tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego otrzymał w roku 1971, tytuł naukowy profesora zwyczajnego w roku 1976.

Przechodząc do syntetycznego przypomnienia wkładu naukowego Profesora Kazimierza Zająca w rozwój badań statystyczno-ekonometrycznych należy wymienić główne nurty Jego twórczości naukowej. Niewątpliwie jest on pionierem badań statystyczno-ekonometrycznych dochodów i wydatków ludności oraz płac w Polsce po okresie stalinowskim. W tych latach Profesor był niekwestionowanym autorytetem w zakresie badań poziomu życia ludności. Nurt badań ekonomiczno-społecznych przewija się w całym okresie aktywności naukowej Profesora Zająca, owocując m.in. kolejnymi po pracy habilitacyjnej, książkami: *Ekonometryczne metody ustalania rejonów konsumpcyjnych* (współautor: B. Podolec) (1978), *Metody badania usług rynkowych*, praca zbiorowa pod red. K. Zająca (1982) i wieloma artykułami naukowymi.

Drugim nurtem badawczym, rozwijanym przez Profesora Kazimierza Zająca są badania demograficzne. Jest on jednym z pionierów mikrodemograficznych badań historycznych, czego przykładem może być praca: *Studium nad ruchem naturalnym miasta Rymanowa w świetle ksiąg parafialnych z lat 1850-1950*, „Przeszłość Demograficzna Polski” (1969). Jest on uznanym autorytetem z zakresu demografii historycznej. Z kolei z połączenia badań demograficznych z badaniami społeczno-ekonomicznymi rodzi się monografia: *Rozwój demograficzny a rozwój gospodarczy*, (1987), (współautor: A. Sokołowski) i wiele innych prac Profesora dotyczących rozwoju demograficznego i społeczno-ekonomicznego.

Innym nurtem badań statystycznych, ściśle powiązanych z badaniami społeczno-ekonomicznymi i demograficznymi jest rozwijanie metodologii i zastosowań proce-

dur taksonomicznych. Znajduje to wyraz w wielu publikacjach Profesora, głównie ze swoimi młodszymi współpracownikami. Tego przykładem jest książka: *Metody taksonomiczne w badaniach społeczno-ekonomicznych*, (1988), (współautorzy: J. Pocięcha, B. Podolec, A. Sokołowski) a także szereg publikacji z tego zakresu, m.in. we współautorstwie z T. Grabińskim.

Należy też wspomnieć o prowadzeniu przez Profesora badań w dziedzinie statystycznych metod kontroli jakości, czego wyrazem jest szereg artykułów naukowych na te tematy, a przede wszystkim książka: *Statystyczne metody kontroli jakości*, (1973), (współautorzy: J. Cyran, J. Steczkowski).

Reasumując dokonania naukowe Profesora należy podkreślić, że wniósł on osobisty wkład w rozwój metodologii badań statystyczno-ekonometrycznych i prowadzenie badań empirycznych zwłaszcza w obszarach statystyki społecznej, demografii i statystycznej kontroli jakości. Jego silna aktywność naukowa obejmowała długi okres, blisko 50 lat, począwszy od połowy lat pięćdziesiątych do końca ubiegłego wieku.

Historyczną zasługą Profesora Kazimierza Zajęca jest jego wkład w kształcenie młodych kadr naukowych macierzystej Uczelni oraz statystyków i ekonometryków polskich. Wypromował na krakowskiej Uczelni 24 doktorów, a do tego trzeba dodać osoby wypromowane na innych uczelniach polskich. Ponadto wykonał ponad 80 recenzji prac doktorskich.

Profesor położył również wielkie zasługi w promowaniu samodzielnych pracowników naukowych. Sprawował on opiekę merytoryczną nad 22 habilitantami. Wykonał on ponad 60 recenzji prac habilitacyjnych. Jego recenzje habilitacyjne otrzymało wielu doktorów habilitowanych nauk ekonomicznych. Przygotował on także ok. 70 opinii dotyczących awansów na tytuł profesora lub stanowisko profesora uczelnianego. Bez przesady można stwierdzić że znaczna większość obecnie czynnych lub będących już na emeryturze polskich profesorów z zakresu statystyki, ekonometrii i dziedzin pokrewnych była przynajmniej na pewnym etapie kariery naukowej oceniana i dopingowana do pracy przez Profesora Zajęca. Profesor Kazimierz Zajęca cieszy się dotąd w ogólnopolskim środowisku naukowym statystyków i ekonometryków dużym autorytetem i poważaniem a osoby, które w swoim czasie oceniał, wyrażają wdzięczność za jego życzliwość i konstruktywne rady, jakich im udzielał.

W trakcie swojej długoletniej pracy na krakowskiej Uczelni, Profesor Zajęca pełnił wiele różnorodnych funkcji, walnie przyczyniając się do jej rozwoju. Już w latach 1954-1958 był prodziekanem ówczesnego Wydziału Towaroznawstwa Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Krakowie a w latach 1964-1968 prodziekanem ówczesnego Wydziału Produkcji i Obrotu Towarowego. W latach 1980-1986 pełnił funkcję dziekana Wydziału Ekonomiki Obrotu Akademii Ekonomicznej w Krakowie.

Od 1965 roku był Kierownikiem Katedry Statystyki, walnie przyczyniając się do jej kadrowego i naukowego rozwoju. W latach 1969-1986 aż do emerytury, w związku z reorganizacją struktury organizacyjnej uczelni pełnił funkcję Kierownika Zakładu Statystyki oraz w latach 1969-1984 Dyrektora Instytutu Metod Rachunku Ekonomicznego. Pod Jego kierownictwem, dzięki staraniom i inspiracji Profesora, Instytut rozwijał się

kadrowo i zyskiwał coraz to silniejszą pozycję w polskim środowisku ilościowych badań ekonomicznych. Sam Zakład Statystyki, powstały w miejsce Katedry, który w 1969 roku zatrudniał jednego samodzielnego pracownika naukowo-dydaktycznego (doc. K. Zajęc), w chwili jego odejścia na emeryturę w 1986 roku zatrudniał w tym zakładzie oraz zakładach pokrewnych powstałych w międzyczasie a to: Zakładzie SKJ oraz Teorii Prognoz, sześciu samodzielnych pracowników naukowo-dydaktycznych (prof. K. Zajęc, prof. J. Steczkowski, prof. A. Zeliaś, doc. A. Iwasiewicz, doc. S. M. Kot, doc. J. Pociecha).

Należy podkreślić że starania Prof. Zająca o rozwój naukowy i co za tym idzie rozwój kadrowy nie dotyczyły jedynie Zakładu Statystyki lecz całego Instytutu. Za czasów dyrektorstwa Prof. Zająca w Instytucie Metod Rachunku Ekonomicznego powstał Zakład Informatyki a jego pierwszym kierownikiem był dr Cz. Kulik, dotychczasowy adiunkt w Zakładzie Statystyki. Wielu późniejszych pracowników Zakładu Informatyki doktoryzowało się z metod ilościowych u Prof. Zająca. Przyczynił się on także do rozwoju Zakładu Matematyki Instytutu Metod Rachunku Ekonomicznego, inspirując rozwój naukowy wielu jego pracowników naukowo-dydaktycznych. Integrował także Zakład Ekonometrii z problematyką badawczą całego instytutu.

To, że krakowska uczelnia ekonomiczna intensywnie rozwijała się od lat 60-tych do 90-tych ubiegłego wieku pod względem potencjału naukowo-dydaktycznego, czego formalnym wyrazem była zmiana w 1974 roku jej nazwy z Wyższej Szkoły Ekonomicznej na Akademię Ekonomiczną a następnie na Uniwersytet Ekonomiczny, było w istotnym stopniu zasługą pracy Profesora Zająca na kierowniczych stanowiskach w Uczelni.

Prof. dr hab. Kazimierz Zajęc swoją pracą organizacyjną i ekspercką oddziaływał na rozwój teorii i praktyki badań statystycznych w Polsce. Spośród wielu funkcji pełnionych poza uczelnią wymienić należy przewodniczenie w latach 1975-1979 Sekcji Demografii Historycznej Komitetu Nauk Demograficznych PAN a w latach 1978-1981 przewodniczenie Sekcji Statystyki Komitetu Statystyki i Ekonometrii PAN. Od roku 1978 był on przewodniczącym Komisji Nauk Ekonomicznych PAN Oddział w Krakowie, od roku 1990 przewodniczył także Komisji Statystyczno-Demograficznej PAN Oddział w Krakowie. Jako przewodniczący tych gremiów zasiadał on w radach redakcyjnych i radach programowych takich czasopism naukowych jak: „Przeszłość Demograficzna Polski”, „Studia Demograficzne”, „Przegląd Statystyczny”. W latach 1986-1990 był on z wyboru członkiem Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej przy Prezesie Rady Ministrów, przyczyniając się do promowania rozwoju samodzielnych kadr naukowych w zakresie statystyki i ekonometrii.

Prof. K. Zajęc położył także duże zasługi dla Głównego Urzędu Statystycznego. W długim okresie lat 1965-1995 był członkiem Rady Naukowej GUS, przyczyniając się do wytyczania kierunków badań statystycznych oraz rozwoju metodologii i praktyki statystyki publicznej w Polsce. Przez długie lata zasiadał w Radzie Naukowej „Wiadomości Statystycznych”. Należy też zaznaczyć jego rolę w Polskim Towarzy-

stwie Statystycznym, gdzie przez długie lata zasiadał w Radzie Głównej PTS i był Przewodniczącym Oddziału Krakowskiego PTS.

Profesor zawsze przykładął dużą wagę do procesu dydaktycznego. Jest on autorem lub współautorem wielu skryptów i podręczników do statystyki. Wśród nich wyróżnia się podręcznik: *Zarys metod statystycznych*, PWE, Warszawa, mający 5 wydań, na którym wychowało się wiele roczników studentów uczelni krakowskiej i wielu innych uczelni polskich.

Profesor Zajęc był znany i ceniony przez studentów jako interesujący wykładowca. Potrafił on o metodach statystycznych i ich zastosowaniach mówić tak, że zdobywał dla nich uważnych słuchaczy, którzy potem niejednokrotnie wybierali je jako przedmiot swoich specjalizacji i tematy prac magisterskich. Profesor Zajęc wypromował ogromną rzeszę magistrantów, którzy nawet po bardzo wielu latach wspominają go jako wybitnego profesora krakowskiej uczelni ekonomicznej. Profesor Zajęc był też długoletnim wykładowcą Uniwersytetu Jagiellońskiego na kierunku socjologia czy psychologia a także Papieskiej Akademii Teologicznej. Także ci studenci wspominają go jako interesującego wykładowcę.

Będąc od 1986 roku formalnie na emeryturze, przez wiele lat przychodził codziennie do pracy w katedrze, brał udział w ogólnopolskim i krakowskim życiu naukowym, jeszcze w ubiegłym roku brał udział w konferencjach naukowych. 26 maja ubiegłego roku Uniwersytet Ekonomiczny odnowił po 53 latach nadanie stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych Panu Prof. dr hab. dr h.c. Kazimierzowi Zajęcowi.

W zmarłym nauka polska i społeczność Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie traci osobowość o niezwykłych zaletach umysłu i charakteru, zasłużonego nauczyciela i wychowawcę wielu pokoleń młodzieży akademickiej, człowieka o wysokiej kulturze osobistej.

Pogrzeb Profesora odbył się dnia 14 maja 2012 roku Na Cmentarzu Salwatorskim w Krakowie.

Józef Pocięcha